

אלוף (מיל') עמנואל סקל

הסדין יבלזם?

כך הוחמזה ההכרעה בסיני
במלחמת יום הכיפורים

אלוף (מיל.) עמנואל סקל - הסדיר יבלום ? כך הוחמצה ההכרעה בסיני במלחמת יום הכיפורים

הספר הוא תוצאת מחקר מעמיק ומקיף, החושף תמונה מדהימה של כשל מערכתי שהביא לכשלונות הקשים בניהול שלב הבלימה בחזית המצרית במלחמת יום הכיפורים, החל מהכנות צה"ל למלחמה ברמות המטה הכללי, פיקוד הדרום וחיל האוויר, דרך התנהלות פיקוד הדרום מול הצליחה המצרית ב-6 לאוקטובר, עבור לניהול קרב הבלימה ב-7 לאוקטובר וכלה בהתקפת הנגד האומללה של ה-8 לאוקטובר.

הנדבך הראשון הוא חוסר ההתכוננות של צה"ל לקרב הגנה בכלל - תורתית וקונצפטואלית, ולקרב הגנה בסיני בפרט. התפיסה הצה"לית והפיקודית (של פיקוד הדרום) היתה שאם המצרים יממשו, כמאמר הגשש החיזור, את תכניתם האידיוטית לצלוח את התעלה, די יהיה בכח הסדיר בסיני "לנפנף" אותם, ואוגדות המילואים לכשיגיעו יוכלו לעבור ישר לשלב התקפת הנגד שיעיקרו צליחה לגדה המערבית והשמדת הצבא המצרי שם. גישה זו, ששורשיה ללא ספק בהיבטים של תוצאות מלחמת ששת הימים, אבל גם בדוקטרינת הבטחון של צה"ל מאז שנות ה-50, הביאה לכך שלא גובשה תפישת הגנה סדורה בסיני, לכך שפקודת "שובך יונים" להגנת סיני ע"י הצבא הסדיר היתה לא יותר מתכנית לפרישת כוחות, ושתכנית "סלע" להפעלת אוגדות המילואים היתה לא יותר מתכנית הסעים.

הצליחה המצרית, שהיתה מבצע צבאי סדור ומתוכנן לפרטי פרטיו, נתקלה בהתנהלות לא מקצועית של הפיקוד הבכיר של צה"ל - הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד. פקודות הרמטכ"ל אינן מתבצעות, מבלי שהרמטכ"ל יודע שפקודותיו אינן מתבצעות - כך בפריסת "שובך יונים", כך בפקודה לביצוע התקפת הנגד של ה-8.10. אבל הרמטכ"ל עצמו לוקה בדרך משונה ביותר של הוצאת "פקודות" והוראות ביצוע עמומות ומנוסחות באופן לא ברור, והוראותיו אינן מתורגמות ע"י המטה הכללי לפקודות מבצע ולעבודת מטה מסודרת. הרמטכ"ל אלעזר איננו מכיר את גזרת התעלה, איננו מבין את מושגי הזמן והמרחב בזירת סיני, אין לו מושגי יסוד לגבי החזית המצרית - הוא אף איננו יודע כמה מעוזים מוחזקים בקו התעלה. אלעזר מוציא הנחיות מעורפלות ולא בהירות, לא מקפיד על עבודת מטה לתרגום הוראותיו לנוהל קרב מסודר, והוא גם ניזון כל הזמן מדיווחים מוטעים, לפעמים פסימיים מדי ולפעמים אופטימיים מדי, של פיקוד הדרום. אלעזר גם לא הפנים את המשמעות של דוקטרינת חיל האוויר שלפיה החיל לא יוכל להתפנות לבלימת המתקפה המצרית עד לחיסול הטיילים, לגבי יכולת פיקוד הדרום לבלום את המתקפה.

התנהלותו של אלוף הפיקוד, גורדיש, מתאפיינת בחוסר שליטה מוחלט בכוחות, בשיקול דעת מופרך ומנותק מהמציאות, ובאי קריאת המערכה. אין בפיקוד עבודת מטה מסודרת, אין מודיעין, אין מערכות בקרה ושליטה, וכתוצאה מכל אלה אין מידע על המתרחש בזמן אמת - לא אצל האויב ולא אצל כוחותינו. התוצאה היא שרשרת של החלטות מוטעות המבוססות על שכבות קודמות של החלטות מוטעות, אבדן עשתונות ואבדן שליטה ["אבדן עשתונות ואבדן שליטה" - מונחים מתארים אלה נכללו בפקודת היום של אלוף אריאל שרון עם סיום תפקידו כמפקד אוגדה 143 בינואר 1974, והם "עלו לו" בביטול מינוי החירום שלו בצה"ל - ע.מ.]. גורדיש מנהל את הפיקוד כאילו שהוא מפקד על גדוד או חטיבה, מסייע אוגדות וחטיבות הלוך וחזור בהחלטות תזזיתיות, בפקודות מיקרופון, ללא כל עבודת מטה מסודרת. כל תרגולות נוהל הקרב כפי שתורגלו במשך עשרות שנים באימונים ובמלחמות כאילו נמחקו מהתודעה.

פרק נכבד בספר מקדיש סקל להפעלה השגויה של חיל האוויר במלחמה - ההתמקדות על תקיפת שדות תעופה, שהיתה מיותרת לחלוטין בנסיבות של מלחמת 1973 נוכח חולשת חילות האוויר של מצרים וסוריה, והאובססיה בהשמדה תחילה של בסיסי הטיילים. אובססיה זו גרמה לבזבז אדיר של משאבי חיל האוויר בשלבים הקריטיים ביותר של המלחמה, ומנעה ממנו אפשרות להתמקד במטרות אסטרטגיות כמו ריכוזי ציוד הגישור בתחילת המלחמה, ובהמשך הקרבות הגשרים על התעלה, שלא לדבר על סיוע קרוב לכוחות הקרקע. תכניות התקיפה של מערכי הטיילים התעלמו מיכולת הניידות

של סוללות ה-SA6, ולכן נכשלו. החלטות תזזיתיות במטכ"ל ובפיקוד חיל האוויר גרמו לכך שהחיל נתפס בשעות קריטיות בפרוץ המלחמה ובימי קרבות הבלימה בשינויי משימה שהצריכו שינויי חימוש אשר ניטרלו את המטוסים בנקודות קריטיות למשך שעות ארוכות. היה בחיל האוויר קוד לתכנית לסיוע מיידי לכוחות הקרקע - קוד "שריטה", אך למעשה התכנית לא עובדה לתכנית אופרטיבית, ובכל מקרה חיל האוויר העדיף את שיקולי התפעול שלו, שלא לומר האינטרסים שלו, על השיקולים של כלל צה"ל ושל המדינה, ואיש לא הורה לו לפעול אחרת. כך קרה שלחיל האוויר, אשר בלע בתקופה שלפני המלחמה 52% מתקציב הבטחון (!), לא היתה כמעט כל תרומה למערכה, לא בשלב הבלימה ולא במעבר להתקפת הנגד.

הפרק האחרון עוסק ביחסים בין ישראל לארה"ב בהקשר של החלטת גולדה ודין בבוקר המלחמה שלא לאשר מתקפה מקדימה, מחשש לאבדן התמיכה האמריקנית. החלטה זו היתה, לדעת המחבר, מוטעית. ישראל לא קיבלה שום "פרס" על כך שנמנעה ממכה מקדימה. להימנעות ממכה מקדימה, כמו גם למכה מקדימה, אילו הוטלה, לא היה כל משקל בהחלטות האמריקניות בהמשך המלחמה, שכן האמריקנים פעלו אך ורק ע"פ האינטרסים האמריקניים - לתמוך ב"קליינטית" שלהם - ישראל, מול הקליינטיות של ברה"מ, לתמוך בה די הצורך להביא את המצרים לצורך לפנות לתיווך האמריקני, אך לא לאפשר לישראל להכות את מצרים מכה חזקה מדי שתגרום לנפילת המשטר של סאדאת ולהחמצת ההזדמנות לשנות את המציאות הגיאופוליטית במזרח התיכון. המסקנה הזאת של סקל היא בגדר חוכמה שלאחר מעשה, ולפחות בסוגייה זו לא התגלה כשל מערכתי או מנהיגותי כמו בהתכוננות למלחמה ובניהולה, כמתואר בשאר פרקי הספר, אלא שיקול דעת לגיטימי והגייוני שלדעת המחבר הוביל למסקנה הלא נכונה.

ועוד, ממחקרו של סקל עולה כי גם אילו אושרה והונחתה מכה מקדימה ע"י חיל האוויר בבוקר יום הכיפורים, לא היו תוצאות שלב הפתיחה של המלחמה משתנות כלל, משום שע"פ תורת הלחימה של חיל האוויר, שאף אחד בצבא ה"ירוק" לא העז או ראה עצמו מוסמך לערער עליה, מכה כזו לא היתה מונחתת על ריכוזי ציוד הגישור וריכוזי הכוחות המצטופפים בנקודות הצליחה ("המשפכים"), אלא על מערך טילי הנ"מ ועל שדות התעופה (ראשית של סוריה ורק אח"כ של מצרים).

ולסיום - כמה הערות לביקורת.

סקל טוען כי אריאל שרון צריך היה לגלות התנגדות להוראה לאוגדה 143 לרדת לגזרה הדרומית בצהרי ה-8.10, וזאת לאור העובדה שהיה בתצפית באיזור "הברגה" ונוכח במו עיניו כי התקפת אוגדת אדן אינה עולה יפה. לטענת המחבר, שרון, שבמקרים אחרים במלחמה לא היסס לחלוק בחריפות על הוראות הפיקוד, לא ערער על הוראה זו משום שגבר עליו היצר לזכות בתהילה בפעולת צליחה בגזרה הדרומית. זאת טענה קצת מרחיקת לכת ושטחית, והמחבר איננו מבסס אותה על שום עדות או ראיה. יתכן שסקל מעלה טענה זו בשל העובדה שבועדת אגרנט שרון נשאל ע"י יגאל ידין בסוגיה זו - אך מתעלם מהתשובה ההגיונית והמלאה שנתן שרון לידין לשאלה זו (עדות שרון בועדת אגרנט, עמ' 84-85).

אדם קרוב אצל עצמו, אבל בכתיבת ספר כה מקיף היה מקום לצפות מהמחבר להתגבר על הנטייה לתת כיסוי "מועדף" ליחידה עליה פיקד, או ליחידת האם אליה השתייך. סקאל לא תמיד עומד בסטנדרט זה. תיאורי הקרבות של גדוד 52, בפיקודו במלחמה, זוכים לפירוט יתר בהשוואה לפירוט שקיבלו קרבות של גדודים אחרים. סקאל חוזר כמה פעמים על הביטוי קרב ההבקעה של חטיבה 14. אין חולק על העובדה שחטיבה 14 נשאה בעיקר העול של קרב ההבקעה בליל ה-15-16, אבל לא נכון להגדיר קרב זה שהיה קרב הבקעה אוגדתי במהותו, כקרב חטיבתי. דוגמא נוספת היא בתיאור קרב השב"ש הגדול בגזרה המרכזית ב-14.10. המחבר מתאר את השמדת השריון של חטיבות 14 ו-1 מדיביזיה 21 המצרית כאילו התנהלה ע"י חטיבה 14 בלבד, תיאור חלקי ומאד לא מדויק.

בספר שני ליקויים מתודיים בעייתיים מאד. חסר מאד בספר אינדקס. כמו כן מנגנון מראי המקום מאד חלקי ולא מסודר, ורוב מראי המקום באים בסוף פסקאות או פרקים ולא בצמידות לטקסט המסתמך עליהם. ציטוטים מובאים בדרך כלל ללא מראה מקום, וקשה מאד לעקוב אחר המקורות.

לסיכום, ספרו של אלוף (מיל.) סקל הינו ספר חובה לכל מי שמבקש לדעת כיצד מצאנו עצמנו, שש שנים לאחר מלחמת ששת הימים, כשבידי ישראל מרחב אסטרטגי חסר תקדים - מדבר סיני, כשישראל נחזית בעיני העולם כולו כמעצמה צבאית איזורית, במצב שבו שר הביטחון הישראלי, האיש שצפה הכל מראש אך לא היה אחראי לכלום, מדבר על חשש לחורבן בית שלישי.

עודד מגידו